

Dziecko Etyka Ekonomia

Pod redakcją:

Edwarda Ozorowskiego

Ryszarda Cz. Horodeńskiego

Wydawnictwo

Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku

Białystok 2008

Rada Programowa:

Aleksander Busłowski, Ryszard Horodeński (przewodniczący),
Bazyli Poskrobko, Andrzej Sadowski, Ryszard Skarzyński,
Andrzej Wasiak, Henryk Wnorowski, Jan Zarzecki

Komitet Redakcyjny:

Mirosława Cywoniuk, Zbigniew Ejsmont, Urszula Moroz (sekretarz),
Cecylia Sadowska-Snarska (przewodnicząca), Kazimierz Szczęśniak

Recenzent:

Jerzy Kopania

Copyright © by Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Białystok 2008

ISBN 978-83-87981-98-3

Redakcja językowa:

Ewa Zwierzyńska

Projekt okładki:

Maciej Maksymowicz

Druk i oprawa

Podlaska Spółdzielnia Produkcyjno-Handlowo-Usługowa
Białystok, ul. 27 Lipca 40/3 tel./fax 085 675-48-02

SPIS TREŚCI

OD REDAKTORÓW	5
CZĘŚĆ I. DZIECKO DOBREM WSPÓLNYM	7
ABP EDWARD OZOROWSKI <i>Dziecko w aspekcie celu.....</i>	9
DARIUSZ WOJTECKI <i>Dziecko w nauczaniu Papieża Jana Pawła II.....</i>	17
MAŁGORZATA CHRZĄSTOWSKA <i>Dziecko w rodzinie i społeczeństwie w świetle nauczania Kościoła katolickiego.....</i>	23
ANDRZEJ PRONIEWSKI <i>Dziecięctwo naturalne a nadprzyrodzone.....</i>	35
JÓZEF ZABIELSKI <i>Aksjologiczny status dziecka w kontekście współczesnej kultury życia.....</i>	45
ANDRZEJ KAKAREKO <i>Dobro potomstwa jako istotny element zgody małżeńskiej w świetle prawa kanonicznego.....</i>	62
TADEUSZ KASABUŁA <i>Pozycja społeczna dziecka w Polsce w XVIII wieku.....</i>	72
CZĘŚĆ II. WARUNKI ŻYCIA I ROZWOJU RODZINY.....	83
ANDRZEJ F. BOCIAN <i>Uwarunkowania wzrostu gospodarczego. Polska w roku 2007.....</i>	85
PIOTR SZUKALSKI <i>Rodzina – sprawa prywatna czy sprawa publiczna?.....</i>	101
KAZIMIERZ SZCZĘŚNIAK <i>Polityka państwa na rzecz rodziny – wybrane problemy.....</i>	119
ELWIRA BONISŁAWSKA <i>O zróżnicowaniu sytuacji rodzin wielodzietnych w Polsce.....</i>	145
JOANNA JARZĘBIŃSKA-SZCZEBIOT, KAZIMIERZ KUCZEK <i>Rodzina zastępcza jako instytucja pomocy społecznej.....</i>	155
MACIEJ MUCZYŃSKI, MAŁGORZATA ŻYNEL <i>Instytucje opieki nad dzieckiem a potrzeby pracujących rodziców.....</i>	170

BEATA M. NOWAK	
<i>Internaty szkolne i bursy publiczne w funkcji wyrównywania warunków rozwojowych i szans edukacyjnych młodzieży.....</i>	191
RYSZARD CZ. HORODEŃSKI, EDYTA JURCZAK-PEJKO, MARCIN PODŁUBNY, DARIUSZ WOJTECKI	
<i>Demograficzne i ekonomiczne uwarunkowania rozwoju systemu oświaty i wychowania.....</i>	203
LIDIA DAKOWICZ, ANDRZEJ DAKOWICZ	
<i>Klimat życia rodzinnego w percepcji dzieci ojców o wysokim poziomie aktywności zawodowej.....</i>	224
CZĘŚĆ III. ZAGROŻENIA W WYCHOWYWANIU DZIECI.....	235
JERZY SUCHTA, ANNA DROŃSKA	
<i>Dobrobyt społeczny a ubóstwo w ujęciu globalnym i regionalnym – polityka społeczna wobec wykluczenia społecznego.....</i>	237
BOŻENA BALCERZAK-PARADOWSKA	
<i>Ubóstwo dzieci. Przyczyny – skutki – potrzeba działania. ....</i>	250
ADAM SKRECZKO	
<i>Dziecko wobec zagrożeń płynących z mass mediów.....</i>	265
WŁADYSŁAW MAJKOWSKI	
<i>Wybrane uwarunkowania dewiacyjnych zachowań dzieci i młodzieży.....</i>	279
DOROTA KAŁUŻA	
<i>Małżeństwa „naprawcze” w powojennej Polsce.....</i>	294
CZĘŚĆ IV. DYSKUSJA.....	306
DYSKUSJA PODSUMOWUJĄCA.....	308

Lidia Dakowicz*
Andrzej Dakowicz**

KLIMAT ŻYCIA RODZINNEGO W PERCEPCJI DZIECI OJCÓW O WYSOKIM POZIOMIE AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ

1. WPROWADZENIE

Rodzina tworzy specyficzne środowisko psychospołeczne umożliwiające jednostkom zaspokajanie swoich potrzeb, stymuluje osobisty rozwój stając się wspólnotą wychowawczą, przygotowującą do życia w społeczeństwie¹. Jakość owej wspólnoty w dużej mierze zależy od relacji małżeńskiej rodziców, a także wypełnianych przez nich funkcji rodzicielskich. Matka przyjmuje dziecko takim jakie ono jest w sensie fizycznym i psychicznym, opiekuje się nim, uczy miłości i przygotowuje do odejścia, usamodzielnienia się². Funkcje rodzicielskie podejmowane przez ojca, to: opiekuńcza, regulacyjna (np. egzekwowanie, autorytet i źródło zasad), zabawowa i wychowawcza³. Aby wypełnić wymienione funkcje, ojciec musi być obecny w rodzinie⁴. W przypadku ojców, którzy pracują więcej niż 8 godzin dziennie jest to warunek trudny do spełnienia. Zdarza się, że niektórzy

---

* Dr Lidia Dakowicz, Zakład Teorii Wychowania i Studiów Pedagogicznych, Wydział Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku.

** Dr Andrzej Dakowicz, Katedra Socjologii Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku.

¹ W. Prężyna, Prężyna, *Rodzina naturalnym środowiskiem kształtowania się osobowości społecznej*, [w:] Biela A., Uchnast Z., Witkowski T. (red.), *Wykłady z psychologii w KUL*, Lublin 1989, s.138; B. Harwas-Napierała, *Zmiany w funkcjonowaniu rodziny i ich konsekwencje dla rozwoju rodziców*, [w:] Harwas-Napierała B. (red.), *Rodzina a rozwój człowieka dorosłego*, Poznań 2003, s. 11.

² M. Braun-Gałkowska, *Mieć dziecko czy być matką*, [w:] Kornas-Biela D. (red.), *Oblicza macierzyństwa*, Lublin 1999, s. 72-73.

³ Cz. Walesa, *Rola ojca w psychicznym rozwoju dziecka. Studium psychologiczne*, [w:] Kornas-Biela D. (red.), *Oblicza ojcostwa*, Lublin 2001, s. 292.

⁴ Por. M. Braun-Gałkowska M., *Być ojcem*, [w:] Kornas-Biela D. (red.), *Oblicza ojcostwa*, Lublin 2001, s. 209.

ojcowie, z różnych powodów, pracują nawet po ok. 14 godzin dziennie⁵. W opracowaniach dotyczących poruszanego problemu można zauważyć dwa różniące się od siebie podejścia. Pierwsze podkreśla negatywny wpływ tak dużego zaangażowania zawodowego na jakość wypełnianych funkcji rodzicielskich, a drugie zwraca uwagę na to, że częsta nieobecność w domu kompensowana jest bardziej intensywnymi kontaktami rodzice – dzieci wtedy, gdy jest na nie okazja⁶. Złożoność i wieloaspektowość zagadnienia wpływu aktywności zawodowej na wypełnianie funkcji rodzicielskich zachęca do dalszych poszukiwań w oparciu o nowe dane empiryczne. W niniejszym opracowaniu zwrócono uwagę na to, jak wysoki poziom aktywności zawodowej ojców wpływa na tworzenie klimatu życia rodzinnego w percepcji ich dzieci.

2. METODOLOGIA BADAŃ

Zbadano 73 dzieci w wieku od 6 do 9 lat, z czego 35 to dzieci ojców pracujących średnio dziennie ok. 14 godzin, a 38 to dzieci ojców pracujących średnio dziennie ok. 8 godzin. Badane dzieci były jedynakami lub miały jedno rodzeństwo. Pochodziły z rodzin pełnych zamieszkujących na terenie miasta Białystok. Rodzice byli w podobnym wieku (od 25 do 38 lat), o podobnym stażu małżeńskim (co najmniej 6 lat) i z wykształceniem co najmniej średnim. W celu określenia relacji pomiędzy członkami rodzin i klimatu życia rodzinnego w percepcji dzieci wykorzystano metodę projekcyjną – Test Rysunku Rodziny w opracowaniu M. Braun-Gałkowskiej (2002). Posłużono się następującymi kategoriami interpretacyjnymi⁷:

1. Komunikacja

- dobra – wskaźniki: obecność osób, wyraźnie narysowane twarze i dłonie, zwrócenie się ku sobie;
- średnia – wskaźniki: obecność osób, zaznaczone twarze i dłonie;
- brak komunikacji – wskaźniki: pominięcie osób, wyraźne oddzielenie osób (np. domem, drzewem), brak twarzy i dłoni.

2. Bliskość

---

⁵ T. Mieleżkiewicz, *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych mężczyzn o różnym poziomie aktywności zawodowej*, [w:] Dakowicz A. (red.), *Rodzina podlaska wobec różnych wyzwań egzystencjalnych*, Białystok 2004, s. 81.

⁶ P. Rydzewski, *Praca zawodowa kobiet a życie rodzinne*, [w:] Kryczka P. (red.), *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, Lublin 1997, s. 255.

⁷ M. Braun-Gałkowska, *Test Rysunku Rodziny*, Lublin 1985; M. Braun-Gałkowska, *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych osób zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa*, Lublin 1992.

- duża – wskaźniki: osoby zwrócone ku sobie, osoby narysowane bardzo blisko siebie (np. trzymają się za ręce), wszystkie osoby rysowane są na jednym poziomie;
  - średnia – wskaźniki: osoby znajdują się niedaleko siebie, mogą znajdować się na innych poziomach;
  - brak bliskości – wskaźniki: duża odległość między osobami, osoby odwrócone do siebie tyłem.
3. Współdziałanie
- na rysunku i w rozmowie – wskaźniki: przedstawienie na rysunku pewnych czynności wykonywanych wspólnie, potwierdzenie współdziałania w rozmowie na temat rysunku;
  - w rozmowie – wskaźniki: podczas rozmowy o rysunku badany stwierdza, że osoby coś robią wspólnie (np. spacerują po parku);
  - brak współdziałania – wskaźniki: współdziałanie nie występuje ani w rysunku, ani w rozmowie o rysunku.
4. Waloryzacja
- Wskaźniki: osoba rysowana pierwsza, umieszczona w centrum kartki, zajmująca „najlepszą” pozycję (np. górująca nad innymi, większa od innych), rysowana najdłużej lub najstaranniej, z dużą ilością szczegółów lub przedmiotów dodanych, rysowana z użyciem większej liczby kolorów, osoba, której badany w rozmowie przypisał najwięcej pozytywnych przymiotników.
5. Dewaloryzacja
- Wskaźniki: pominięcie osoby, osoba rysowana ostatnia, narysowana z brzegu, daleko od innych, mniejsza, narysowana niestarannie, z użyciem małej ilości kolorów, rysowana pośpiesznie, osoba, której w rozmowie badany przypisał cechy negatywne, osoba wykreślona po narysowaniu.
6. Agresja
- Wskaźniki: treść agresywna, identyfikacja z agresorem, umieszczenie narzędzi agresji, umieszczenie zwierzęcia agresywnego, duża odległość od osoby lub przedmiotu, narysowanie bardzo dużych postaci, zestawienie koloru czarnego i czerwonego, silny nacisk kredki. Wyróżniono:
- agresję dużą – gdy na rysunku wystąpiło pięć i więcej wskaźników;
  - agresję średnią – gdy wystąpiło na rysunku od dwóch do czterech wskaźników;
  - brak agresji – gdy rysunek był wolny od wskaźników agresji lub występował tylko jeden.
7. Niepokój
- Wskaźniki: duże białe przestrzenie, mała liczba barw, brak ruchu, małe postacie, przesunięcie rysunku w lewo, brak podstawy, rysowanie niepełnego ciała, brak elementów dodanych, treść rysunku wskazująca na lęk. Wyróżniono:
- niepokój duży – gdy na rysunku wystąpiło sześć i więcej wskaźników;

- niepokój średni – gdy na rysunku wystąpiło od dwóch do pięciu wskaźników;
- brak niepokoju – gdy rysunek był wolny od wskaźników niepokoju lub występował tylko jeden.

Wyniki badanych dzieci porównano przy użyciu testu chi-kwadrat⁸, wprowadzając poprawkę Yatesa na nieciągłość tam, gdzie wymagały tego założenia statystyczne⁹. Obliczenia wykonano przy użyciu komputerowego programu statystycznego STATISTICA¹⁰.

3. WYNIKI BADAŃ

Uzyskane w trakcie badań Testem Rysunku Rodziny wyniki dzieci pozwalają na określenie relacji, tak jak one to widzą i odczuwają, między rodzicami, ich relacji z ojcem i matką, a także są dobrym materiałem na podstawie którego można scharakteryzować klimat emocjonalny życia rodzinnego¹¹.

Biorąc pod uwagę relację mąż (ojciec) – żona (matka), możemy ją opisać w aspekcie wymienionych wcześniej kategorii: komunikacji, bliskości i współdziałania.

Zdecydowana większość badanych dzieci z obu typów rodzin postrzega komunikację między swoimi rodzicami jako średnią, rzadziej jako dobrą i tylko dzieci ojców bardzo aktywnych zawodowo uważają, że między rodzicami brakuje komunikacji ($p < 0,01$). Bliskość między rodzicami w obu typach rodzin najczęściej określana jest jako średnia, rzadziej jako duża, a najrzadziej pojawia się kategoria braku bliskości. W przypadku współdziałania rodziców dzieci z obu typów badanych rodzin najczęściej podkreślały ją zarówno na rysunku, jak i w rozmowie, zdecydowanie rzadziej zaznaczały brak współdziałania, a najrzadziej mówiły o współdziałaniu rodziców tylko w rozmowie.

Wykorzystując te same kategorie: komunikacja, bliskość i współdziałanie możemy opisać to, jak dzieci odbierają swoje relacje z rodzicami (tabele 1-2).

---

⁸ H.M. Błażock, *Statystyka dla socjologów*, Warszawa 1977, s. 241-248.

⁹ J.P. Guilford *Podstawowe metody statystyczne w psychologii i pedagogice*, Warszawa 1964, s. 243-245.

¹⁰ A. Luszniwicz, Słaby T., *Statystyka z pakietem komputerowym STATISTICA™PL*. Teoria i zastosowania, Warszawa 2001.

¹¹ A. Dakowicz, *Systemowe ujęcie życia rodzinnego*, [w:] Dakowicz A. (red.), *Rodzina podlaska wobec różnych wyzwań egzystencjalnych*, Białystok 2004, s. 18.

TABELA 1. RELACJE OJCÓW Z MATKAMI W PERCEPCJI DZIECI

Kategorie w rysunku	Dzieci ojców bardzo aktywnych zawodowo		Dzieci ojców aktywnych zawodowo		Istotność różnic	
	N	%	N	%	chi2	p<
1. Komunikacja ojców z matkami						
Dobra	5	14,3	10	26,3	0,96	n.i.
Średnia	23	65,7	28	73,7	0,55	n.i.
Brak	7	20,0	-	-	6,26	0,01
Razem:	35	100	38	100	-	-
2. Bliskość ojców z matkami						
Duża	8	22,9	8	21,0	0,01	n.i.
Średnia	20	57,1	27	71,0	1,54	n.i.
Brak	7	20,0	3	8,0	1,35	n.i.
Razem:	35	100	38	100	-	-
3. Współdziałanie ojców z matkami						
Na rysunku i w rozmowie	25	71,4	30	78,9	0,55	n.i.
W rozmowie	2	5,7	3	7,9	0,01	n.i.
Brak współdziałania	8	22,9	5	13,2	0,60	n.i.
Razem:	35	100	38	100	-	-

Źródło: Opracowanie własne.

TABELA 2. RELACJE OJCÓW Z DZIEĆMI W PERCEPCJI DZIECI

Kategorie w rysunku	Dzieci ojców bardzo aktywnych zawodowo		Dzieci ojców aktywnych zawodowo		Istotność różnic	
	N	%	N	%	chi2	p<
1. Komunikacja ojców z dziećmi						
Dobra	6	17,1	13	34,2	1,94	n.i.
Średnia	22	62,9	25	65,8	0,07	n.i.
Brak	7	20,0	-	-	6,26	0,01
Razem:	35	100	38	100	-	-
2. Bliskość ojców z dziećmi						
Duża	4	11,4	8	21,0	0,63	n.i.
Średnia	25	71,4	30	79,0	0,55	n.i.
Brak	6	17,2	-	-	5,01	0,03
Razem:	35	100	38	100	-	-
3. Współdziałanie ojców z dziećmi						
Na rysunku i w rozmowie	27	77,1	30	79,0	0,03	n.i.

W rozmowie	5	14,3	8	21,0	0,20	n.i.
Brak współdziałania	3	8,6	-	-	3,40	n.i.
Razem:	35	100	38	100	-	-

Źródło: Opracowanie własne.

Najczęściej badane dzieci z obu typów rodzin postrzegają komunikację ze swoimi ojcami jako średnią, rzadziej jako dobrą i tylko dzieciom ojców bardzo aktywnych zawodowo brakuje z nimi komunikacji ($p < 0,01$). Podobnie w przypadku bliskości najczęściej określają ją jako średnią, rzadziej jako dużą i tylko dzieciom ojców bardzo aktywnych zawodowo brakuje z nimi bliskości ($p < 0,03$). Współdziałanie ojców z dziećmi w zdecydowanej większości podkreślane jest zarówno na rysunku i w rozmowie, zdecydowanie rzadziej tylko w rozmowie. W trzech rysunkach dzieci ojców bardzo aktywnych zawodowo wystąpił brak współdziałania ze swoimi ojcami.

TABELA 3. RELACJE MATEK Z DZIEĆMI W PERCEPCJI DZIECI

Kategorie w rysunku	Dzieci ojców bardzo aktywnych zawodowo		Dzieci ojców aktywnych zawodowo		Istotność różnic	
	N	%	N	%	chi2	p<
1. Komunikacja matek z dziećmi						
Dobra	7	20,0	10	26,3	0,13	n.i.
Średnia	26	74,3	28	73,7	0,00	n.i.
Brak	2	5,7	-	-	0,60	n.i.
Razem:	35	100	38	100	-	-
2. Bliskość matek z dziećmi						
Duża	8	22,9	8	21,0	0,01	n.i.
Średnia	26	74,3	30	79,0	0,22	n.i.
Brak	1	2,9	-	-	0,00	n.i.
Razem:	35	100	38	100	-	-
3. Współdziałanie matek z dziećmi						
Na rysunku i w rozmowie	31	88,6	34	89,5	0,02	n.i.
W rozmowie	2	5,7	4	10,5	0,10	n.i.
Brak współdziałania	2	5,7	-	-	0,60	n.i.
Razem:	35	100	38	100	-	-

Źródło: Opracowanie własne.

Komunikację z matkami dzieci z obu typów badanych rodzin zdecydowanie najczęściej określają jako średnią, rzadziej jako dobrą i tylko w dwóch rysunkach dzieci ojców bardzo aktywnych zawodowo wystąpił brak komunikacji ze swoimi

matkami. Bliskość z matkami badane dzieci najczęściej określały jako średnią, rzadziej jako dużą. Tylko w rysunku jednego dziecka ojca bardzo aktywnego zawodowo pojawił się brak bliskości z matką. Zdecydowanie najczęściej dzieci z obu typów badanych rodzin zaznaczały swoją współpracę z matkami zarówno na rysunku, jak i w rozmowie, bardzo rzadko tylko w rozmowie. Brak współdziałania z matkami pojawił się tylko w dwóch rysunkach dzieci ojców bardzo aktywnych zawodowo.

Analizując zebrane rysunki dzieci pod kątem kategorii: waloryzacja, dewaloryzacja, agresja i niepokój możemy określić klimat emocjonalny życia rodzinnego obu typów badanych rodzin.

TABELA 4. KLIMAT EMOCJONALNY ŻYCIA RODZINNEGO W PERCEPCJI DZIECI

Kategorie w rysunku	Dzieci ojców bardzo aktywnych zawodowo		Dzieci ojców aktywnych zawodowo		Istotność różnic	
	N	%	N	%	chi2	p<
1. Waloryzacja						
Matki	4	11,4	6	15,8	0,04	n.i.
Ojca	4	11,4	5	13,2	0,02	n.i.
Siebie	2	5,8	3	7,9	0,01	n.i.
Brak	25	71,4	24	63,1	0,56	n.i.
Razem:	35	100	38	100	-	-
2. Dewaloryzacja						
Matki	1	2,9	1	2,6	0,43	n.i.
Ojca	2	5,7	6	15,8	1,00	n.i.
Siebie	-	-	-	-	-	-
Brak	32	91,4	31	81,6	1,50	n.i.
Razem:	35	100	38	100	-	-
3. Agresja						
Duża	-	-	-	-	-	-
Średnia	5	14,3	8	21,0	0,20	n.i.
Brak	30	85,7	30	79,0	0,57	n.i.
Razem:	35	100	38	100	-	-
4. Niepokój						
Duży	2	5,7	-	-	0,60	n.i.
Średni	9	25,7	15	39,5	1,00	n.i.
Brak	24	68,6	23	60,5	0,51	n.i.
Razem:	35	100	38	100	-	-

Źródło: Opracowanie własne.

Zdecydowanie najczęściej w rysunkach badanych dzieci z obu typów rodzin brakuje waloryzacji kogokolwiek. Rzadko pojawia się waloryzacja matki, ojca i siebie. Podobnie w przypadku dewaloryzacji, najczęściej w rysunkach dzieci brak jest dewaloryzacji kogokolwiek. Rzadko pojawia się dewaloryzacja ojca i matki. Nie pojawił się w żadnym z rysunków badanych dzieci przypadek dewaloryzacji siebie. Zdecydowanie najczęściej rysunki dzieci były wolne od wskaźników agresji. Rzadko pojawiło się średnie nasilenie agresji. Nie zarejestrowano ani jednego przypadku dużego nasilenia agresji w rysunkach badanych dzieci. Zdecydowanie najczęściej rysunki dzieci były wolne od wskaźników niepokoju, trochę częściej w rysunkach dzieci ojców aktywnych zawodowo pojawił się niepokój o średnim natężeniu i w dwóch rysunkach dzieci ojców bardzo aktywnych zawodowo wystąpił niepokój o dużym natężeniu.

4. PODSUMOWANIE I DYSKUSJA WYNIKÓW

Relacje małżeńskie ojców o wysokim poziomie aktywności zawodowej w aspekcie bliskości i współdziałania są zbliżone do relacji ojców aktywnych zawodowo. Istotna statystycznie różnica ($p < 0,01$) wystąpiła w aspekcie komunikacji. W relacjach małżeńskich ojców o wysokim poziomie aktywności zawodowej zdecydowanie częściej wystąpił brak komunikacji. Zważywszy, że relacja małżeńska rodziców jest dla dziecka wzorem relacji interpersonalnej mężczyzna – kobieta, jest to zjawisko wysoce niepokojące. Komunikacja jest jednym z elementów wpływających na jakość relacji małżeńskiej rodziców, która w największym stopniu kształtuje klimat emocjonalny całej rodziny¹². Rzutuje również na sposób podejmowania i wypełniania przez rodziców funkcji rodzicielskich¹³. Porozumienie między małżonkami (rodzicami) daje dzieciom poczucie, że rodzice stanowią jedność i szybko orientują się w tym co można, a czego nie można robić. Brak porozumienia wprowadza w życie rodzinne dysharmonię wynikającą chociażby z tego, że na pewne rzeczy ojciec wyraża zgodę a matka nie pozwala.

Obraz relacji rodzicielskich w percepcji badanych dzieci wygląda następująco. W aspekcie współdziałania relacje rodzicielskie ojców o wysokim poziomie aktywności zawodowej są zbliżone do relacji rodzicielskich ojców aktywnych zawodowo. Istotne statystycznie różnice wystąpiły w kategoriach komunikacji i bliskości. Tylko u ojców o wysokim poziomie aktywności zawodowej pojawił się brak komunikacji ($p < 0,01$) i bliskości ($p < 0,03$). Może to być spowodowane

---

¹² M. Braun-Gałkowska, *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych osób zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa*, Lublin 1992, s. 23.

¹³ A. Dakowicz, *Postawy rodzicielskie małżonków zadowolonych i niezadowolonych ze swojego związku*, [w:] B. Lachowska, M. Grygielski (red.), *W świecie dziecka*, Lublin 1999, s. 84-86.

zmęczeniem fizycznym i psychicznym. Komunikacja z dzieckiem, okazywanie mu bliskości staje się konkurencją dla odpoczynku. W przypadku relacji rodzicielskich matek nie zarejestrowano różnic istotnych statystycznie w żadnej z kategorii. Biorąc pod uwagę wiek badanych dzieci (6-9 lat), ważne jest dla nich osobiste doświadczenie kontaktu z ojcem, szczególnie w przypadku chłopców. Ten kontakt ważny jest również dla ojca w rozwoju jego ojcostwa. Utrzymująca się przez dłuższy czas taka sytuacja może prowadzić z punktu widzenia dziecka do poczucia wręcz odrzucenia przez ojca, a z punktu widzenia ojca do tzw. psychicznej nieobecności¹⁴.

Uzyskane wyniki skłaniają do wyciągnięcia następujących wniosków, iż wysoki poziom aktywności zawodowej ojców wpływa negatywnie na relację małżeńską (brak komunikacji), która jest dla dzieci wzorem relacji interpersonalnej mężczyzna – kobieta. Ojcowie o wysokim poziomie aktywności zawodowej mają trudności w relacjach rodzicielskich ze swoimi dziećmi (brak komunikacji i bliskości).

LITERATURA:

- Błażock H.M., *Statystyka dla socjologów*, PWN, Warszawa 1977.
- Braun-Gałkowska M., *Test rysunku Rodziny*, KUL, Lublin 1985.
- Braun-Gałkowska M., *Poznanie systemu rodzinnego*, [w:] Biela A., Uchnast Z., Witkowski T. (red.), *Wykłady z psychologii w KUL*, KUL, Lublin 1989.
- Braun-Gałkowska M., *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych osób zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa*, KUL, Lublin 1992.
- Braun-Gałkowska M., *Mieć dziecko czy być matką*, [w:] Kornas-Biela D. (red.), *Oblicza macierzyństwa*, KUL, Lublin 1999.
- Braun-Gałkowska M., *Być ojcem*, [w:] Kornas-Biela D. (red.), *Oblicza ojcostwa*, KUL, Lublin 2001.
- Braun-Gałkowska M., *Metody poznawania systemu rodzinnego*, KUL, Lublin 2002.
- Dakowicz A., *Postawy rodzicielskie małżonków zadowolonych i niezadowolonych ze swojego związku*, [w:] Lachowska B., Grygielski M. (red.), *W świecie dziecka*, KUL, Lublin 1999.
- Dakowicz A., *Systemowe ujęcie życia rodzinnego*, [w:] Dakowicz A. (red.), *Rodzina podlaska wobec różnych wyzwań egzystencjalnych*, „Trans Humana”, Białystok 2004.
- Guilford J.P., *Podstawowe metody statystyczne w psychologii i pedagogice*, PWN, Warszawa 1964.

---

¹⁴ M. Braun-Gałkowska, *Być ojcem*, [w:] D. Kornas-Biela (red.), *Oblicza ojcostwa*, Lublin 2001, s. 202-203; D. Kornas-Biela, *Współczesny kryzys ojcostwa*, [w:] D. Kornas-Biela (red.), *Oblicza ojcostwa*, Lublin 2001, s. 173.

- Harwas-Napierała B., *Zmiany w funkcjonowaniu rodziny i ich konsekwencje dla rozwoju rodziców*, [w:] Harwas-Napierała B. (red.), *Rodzina a rozwój człowieka dorosłego*, Wydaw. Naukowe UAM, Poznań 2003.
- Kornas-Biela D., *Współczesny kryzys ojcostwa*, [w:] Kornas-Biela D. (red.), *Oblicza ojcostwa*, TN KUL, Lublin 2001.
- Luszniewicz A., Słaby T., *Statystyka z pakietem komputerowym STATISTICA™PL. Teoria i zastosowania*, Wydaw. C. H. Beck, Warszawa 2001.
- Mieleszkiewicz T., *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych mężczyzn o różnym poziomie aktywności zawodowej*, [w:] Dakowicz A. (red.), *Rodzina podlaska wobec różnych wyzwań egzystencjalnych*, „Trans Humana”, Białystok 2004.
- Rydzewski P., *Praca zawodowa kobiet a życie rodzinne*, [w:] Kryczka P. (red.), *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, KUL, Lublin 1997.
- Prężyna W., *Rodzina naturalnym środowiskiem kształtowania się osobowości społecznej*, [w:] Biela A., Uchnast Z., Witkowski T. (red.), *Wykłady z psychologii w KUL*, KUL, Lublin 1989.
- Walesa Cz., *Rola ojca w psychicznym rozwoju dziecka. Studium psychologiczne*, [w:] Kornas-Biela D. (red.), *Oblicza ojcostwa*, TN KUL, Lublin 2001.